

eúsav

Ekonomický ústav SAV
Institute of Economic Research SAS

WORKING PAPERS

65

Karol Morvay

K PRÍČINÁM OSOBITOSTÍ VO FUNKČNEJ ŠTRUKTÚRE PRÍJMOV V SLOVENSKEJ EKONOMIKE

ISSN 1337-5598 (elektronická verzia)

AUTOR

Ing. Karol Morvay, PhD.

RECENZENTI

Ing. Gabriela Dováľová, PhD.

Ing. Ivana Šikulová, PhD.

Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-0750-11 „Štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike – predpoklad prechodu do vyššieho štádia rozvoja“.

ABSTRAKT

K príčinám osobitostí vo funkčnej štruktúre príjmov v slovenskej ekonomike

Príspevok pracuje s tzv. funkčným členením príjmov a používa kategórie príjmov tak, ako ich chápe systém národných účtov. V SR sa vytvorila štruktúra príjmov, ktorá sa odlišuje od obvyklej funkčnej štruktúry príjmov vo vyspelejších ekonomikách (hlavne nízky podiel odmien zamestnancov). Cieľom je identifikovať faktory, pre ktoré bol podiel odmien zamestnancov na celkovom objeme príjmov v SR neobvykle nízky. Literatúra uvádza rad príčin nízkej mzdovej kvóty; konštatujeme, že v SR sa objavili súčasne mnohé z nich. K tým, ktoré bežne uvádza literatúra, pridávame niekoľko špecifických faktorov, príznačných pre krajiny strednej a východnej Európy (napr. silný ekonomický rast spojený s prekonávaním podkapitalizovanosti zvýšil relatívnu vzácnosť kapitálu na úkor práce). Tie pomáhajú sčasti vysvetliť aj mimoriadne nízku mzdovú kvótu v SR.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: pridaná hodnota, štruktúra príjmov, odmeny zamestnancov.

ABSTRACT

The causes of particularities in the functional structure of earnings in the Slovak economy

The paper works with so-called functional division of income and uses the income categories as they are understood in the system of national accounts. In the Slovak economy such a structure of income was formed, which differs from the usual functional structure of income in the more advanced economies (especially low share of compensation of employees). The aim is to identify the factors for which the share of compensation of employees in the total volume of income in SR is uncommonly low. Literature gives a number of causes of the low wage share; we note that in Slovakia there were many of them present simultaneously. To those which are commonly presented in the literature, we add some specific factors typical for the countries of Central and Eastern Europe (e.g. strong economic growth coupled with overcoming of undercapitalization increased the relative scarcity of capital at the expense of the labor). This will help to partly explain the uncommonly low wage share in Slovakia.

KEYWORDS: value added, income structure, compensation of employees.

JEL CLASSIFICATION: E24, J30, J31

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedá autor.

Technické spracovanie: Lenka Bartošová

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk

KONTAKT: karol.morvay@yahoo.com

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2014

O B S A H

ÚVOD	4
1. MZDOVÁ KVÓTA A JEJ DETERMINANTY V LITERATÚRE	5
2. ŠPECIFICKÉ FAKTORY ZNIŽUJÚCE MZDOVÚ KVÓTU V KRAJINÁCH SVE ...	7
2.1. Vyššia dynamika výstupu ekonomiky sa spája s vyšším podielom ziskov	7
2.2. So znižovaním štedrosti štátu, rastom otvorenosti a rastom nezamestnanosti má tendenciu klesať mzdová kvóta	12
ZÁVER	16
LITERATÚRA	17

ÚVOD

Príspevok pracuje s tzv. funkčným delením príjmov a používa makroekonomické kategórie príjmov tak, ako ich chápe systém národných účtov¹. Cieľom je identifikovať faktory, pre ktoré bol (je) podiel kompenzácií zamestnancov na celkovom objeme príjmov v SR neobvykle nízky. V slovenskej ekonomike sa vytvorila taká štruktúra príjmov, ktorá sa odlišuje od obvyklej funkčnej štruktúry príjmov vo vyspelejších ekonomikách. Štúdia Morvay (2013) ukázala niektoré osobitosti v štruktúre príjmov v slovenskej ekonomike. Predovšetkým tieto:

- mzdová kvóta (podiel odmien zamestnancov na pridanej hodnote) v SR je výrazne nižšia ako v iných štandardných trhových ekonomikách OECD alebo EÚ;
- podiel zmiešaných príjmov (príjmov fyzických osôb - podnikateľov) na celkových príjmoch je mimoriadne vysoký;
- pomer príjmov zo závislej činnosti a príjmov z podnikania je v porovnaní s väčšinou vyspelých ekonomík výrazne vychýlený v prospech príjmov z podnikania (prevádzkových prebytkov a zmiešaných príjmov);
- bolo možné identifikovať skupinu krajín OECD, ktoré mali v niektorých pohľadoch podobné parametre rozdeľovania príjmov ako SR (išlo o niektoré krajiny s nižšou výkonnosťou ako napr. Mexiko, Grécko, Poľsko).

Atypickú funkčnú štruktúru príjmov s nízkou a klesajúcou mzdovou kvótou možno vnímať ako problém pre stratégiu sociálno-ekonomického rozvoja (negatívny vplyv na stabilitu sektora domácností, na časť verejného sektora závislú od odvodových výnosov a pod., pozri taktiež Morvay, 2013). Analýzy ako napr. ILO (2010), ILO (2012), ale hlavne Stockhammer (2013) identifikovali celý rad faktorov, pre ktoré sa môže udržiavať nízka mzdová kvóta. Pokúsime sa tieto, v literatúre uvádzané faktory nízkej mzdovej kvóty skonfrontovať so slovenskou realitou a posúdiť, či vyhovujú interpretácii nízkej mzdovej kvóty v SR. Zároveň rozšírime interpretáciu príčin nízkej mzdovej kvóty o tie faktory, ktoré sú typické pre bývalé tranzitívne ekonomiky.

¹ Ide o členenie hrubej pridanej hodnoty na odmeny zamestnancov, čisté prevádzkové prebytky (príjem korporácií), čisté zmiešané dôchodky (príjem podnikateľa- fyzickej osoby), spotrebu fixného kapitálu (časť pridanej hodnoty slúžiaca na nahradenie opotrebovaného kapitálu) a dane z produkcie (čo je príjem verejnej správy).

1. MZDOVÁ KVÓTA A JEJ DETERMINANTY V LITERATÚRE

V zahraničnej literatúre je mzdová kvóta (angl. wage share) frekventovane analyzovanou kategóriou, niekedy označovanou aj ako labour share (kvóta práce). Vyjadrená býva ako podiel odmien zamestnancov na hrubej pridanej hodnote (ide o kategórie zo systému národných účtov), v bežných cenách. Vyjadruje v akej miere sa výstup ekonomiky premieta do príjmov zamestnancov (k interpretácii mzdovej kvóty bližšie napr. ILO, 2010). Schneider (2011) prináša analýzu historického zlomu vo vývoji mzdovej kvóty vo vyspelých ekonomikách v polovici 80. rokov: dovtedy stabilná až stúpajúca mzdová kvóta sa stala prevažne klesajúcou. Napriek tomuto zlomu však platí, že s vyššou ekonomickou úrovňou sa obyčajne spája relatívne vyššia mzdová kvóta; mzdová kvóta v SR výrazne zaostávala za hodnotami obvyklými vo vyspelých ekonomikách a ani nemala tendenciu približovať sa k takýmto hodnotám napriek rastu ekonomickej úrovne (Morvay, 2013).

Analýzy hľadajúce vysvetlenie nízkej alebo klesajúcej mzdovej kvóty uvádzajú nasledovné determinanty mzdovej kvóty:

- 1) Technologické zmeny. Ovplyvňuje náročnosť produkcie na vstupy výrobných faktorov, vzácnosť výrobných faktorov a tým aj ich „odmenu“. Vplyv technológií na mzdovú kvótu sa v čase menil: Guscina (2007) poukazuje na jav, že technologický pokrok približne do polovice 80-tych rokov (pred nástupom komputelizácie) prispieval k náročnosti na pracovné vstupy, neskôr však technologický pokrok prispieval skôr jednostranne k nárastu kapitálovej náročnosti. Z toho vyplýva nárast vzácnosti kapitálu na úkor vzácnosti práce (čo sa premieta do štruktúry príjmov v podobe poklesu podielu odmien zamestnancov).
- 2) Nerovnováha na trhu práce a inštitucionálna stránka trhu. Vplyv môže mať vyjednávací sila zamestnancov či pôsobenie odborov. Pôsobenie silných odborových organizácií napomáha udržať vyššiu a stabilnejšiu mzdovú kvótu (OECD, 2009). Podľa štúdie Marterbauer-Walterskirchen (2003) je vysoká miera nezamestnanosti z dlhodobého hľadiska hlavným vysvetľujúcim faktorom poklesu mzdovej kvóty.
- 3) Globalizácia a financilizácia. Tieto procesy môžu znižovať mzdovú kvótu viacerými spôsobmi: zvyšujú mieru špecializácie produkcie (s čím rastie kapitálová náročnosť na úkor pracovnej náročnosti); cez hrozbu realokácie výroby znižuje vyjednávaciu silu zamestnancov; cez nárast vplyvu finančných inštitúcií vyvíjajú tlak na zvyšovanie výnosov kapitálu na úkor rastu mzdovej hladiny. Veľký význam týmto faktorom pripisuje štúdia Stockhammer (2013)- na základe analýzy panelových dát priznáva mimoriadne veľký význam financilizácii. *Zvýšená otvorenosť ekonomík (sprievodný jav globalizácie) môže stláčať mzdovú kvótu nadol, obzvlášť pri rozmachu „nízkomzdových“ exportérov na trhoch s pracovne náročnými produktmi².*

² Potvrďuje to Stockhammer (2013), ktorý potvrdil súvislosť medzi *mierou otvorenosti ekonomík (čo je „proxym“ premenná pre popisovanie vývoja globalizácie) a mzdovou kvótou.*

- 4) *Dynamika výkonu ekonomiky. Fáza hospodárskeho cyklu a momentálna dynamika ekonomiky sú faktormi krátkodobých zmien mzdovej kvóty. Mzdová kvóta sa pohybuje väčšinou anticyklicky (klesá pri expanzii ekonomiky a stúpa pri recesii), keďže mzdy sú zotrvačnejšie a stabilnejšie ako ostatné druhy príjmov (k tomu Schneider, 2011; ILO, 2010; ILO, 2013).*
- 5) Zmeny v podieloch odvetví na výstupe ekonomiky. Existujú odvetvia, v ktorých je mzdová kvóta tradične vyššia alebo nižšia. Ak dochádza k nárastu podielu kapitálovo náročných sektorov na úkor pracovne náročných, prirodzene nastáva aj pokles mzdovej kvóty (k vplyvu reštrukturalizácie ekonomiky na funkčnú štruktúru príjmov pozri napr. Arpaia–Pérez–Pichelmann, 2009).
- 6) Ústup „štátu blahobytu“. Na tento faktor poukazuje Stockhammer (2013) a prichádza k záveru, že obmedzovanie štedrosti „štátu blahobytu“ býva spojený s poklesom mzdovej kvóty. Zrejme nižšia miera sociálnych istôt, spojená s obmedzovaním „štátu blahobytu“ vedie k ťažšej vyjednávacjej pozícii zamestnancov a k motivácii akceptovať aj nižšiu mzdovú hladinu.

Váha a kombinácia zmienených skupín faktorov je v dostupných analýzach rôzna (v závislosti od analyzovaného obdobia či vzorky krajín). V ďalšej časti skonfrontujeme v literatúre uvádzané vzory vývoja štruktúry príjmov (hlavne mzdovej kvóty) a faktory jej vývoja s osobitosťami vývoja štruktúry príjmov v SR a špecifickými faktormi pôsobiacimi v slovenskej ekonomike a ďalších krajinách strednej a východnej Európy (SVE).

2. ŠPECIFICKÉ FAKTORY ZNIŽUJÚCE MZDOVÚ KVÓTU V KRAJINÁCH SVE

V literatúre uvádzané analýzy sa nezameriavali na špecifický vývoj v bývalých tranzitívnych ekonomikách (či dokonca v SR), tu sa snažíme tento pohľad doplniť. Zároveň sa pokúsime zhodnotiť, či osobitosti vo vývoji štruktúry príjmov v SR boli unikátne, alebo „normálne“ vzhľadom na vývoj v iných podobných (hlavne bývalých tranzitívnych) ekonomikách. V niektorých prípadoch pracujeme s podielmi príslušného príjmu na sume všetkých príjmov, v niektorých však so zmenami týchto podielov (podľa charakteru zobrazovaného vzťahu).

2.1. Vyššia dynamika výstupu ekonomiky sa spája s vyšším podielom ziskov

Ako už bolo v predchádzajúcej časti spomenuté, expanzia ekonomiky sa spája skôr s krátkodobým poklesom mzdovej kvóty, recesia skôr s jej krátkodobým rastom (spomínaná anticyklická povaha mzdovej kvóty). Pravda, tento poznatok odvodený z fungovania štandardných trhových ekonomík neberie do úvahy, že v krajinách SVE sa objavovali obdobia s mimoriadne silnými a dlhšie trvajúcimi expanziami (keďže tieto ekonomiky dobiehali výkonnosť najvyspelejších). Za preskúmanie potom stojí, či silná expanzia v týchto „dobiehajúcich“ krajinách nebola spojená s poklesom váhy miezd v pridanej hodnote. Aby sme pracovali s citlivejším ukazovateľom ako je mzdová kvóta, namiesto podielu odmien zamestnancov na pridanej hodnote tu budeme používať podiel *prírastku* odmien zamestnancov na *prírastku* pridanej hodnoty (uplatňujeme tzv. hraničný princíp).

Predpokladáme teda, že existuje súvislosť medzi dynamikou, akou sa mení pridaná hodnota a štruktúrou jej prírastku. Kombinácie hodnôt dynamiky a štruktúry pridanej hodnoty sú uvedené v grafoch 1A a 1B. Dynamika (tempá rastu) je vyjadrená priemernou hodnotou medziročných zmien pridanej hodnoty v stálych cenách. Štruktúra prírastku je v prvom prípade (graf 1A) vyjadrená podielom prírastku „ziskov“³ (presnejšie prevádzkových prebytkov vrátane zmiešaných príjmov) na prírastku pridanej hodnoty; v druhom prípade (1B) podielom prírastku odmien zamestnancov na prírastku pridanej hodnoty.

S vyšším priemerným tempom rastu pridanej hodnoty (PH) sa spája vyšší podiel „ziskov“ a nižší podiel odmien zamestnancov na prírastku PH. Prázdny pravý dolný kvadrant grafu 1A znamená, že sa nevyskytla kombinácia silného rastu PH a nízkeho podielu „ziskov“ na jej prírastku: Pri priemernom tempe rastu PH nad úrovňou 3% sa nevyskytol podiel „ziskov“ na prírastku PH nižší ako 30% (alebo 0,3). Vysoké tempá rastu sú obvykle spojené s vysokým podielom „ziskov“ na prírastku pridanej hodnoty.

³ Použitie pojmu „zisk“ pre pomenovanie prevádzkových prebytkov a zmiešaných príjmov je zjednodušením. Prevádzkové prebytky aj zmiešané dôchodky majú povahu zisku (aspoň sčasti), preto pre lepšiu čitateľnosť textu toto zjednodušenie používame. Takisto niekde zjednodušene nazývame odmeny zamestnancov mzdami, hoci odmeny zamestnancov sú širšou kategóriou.

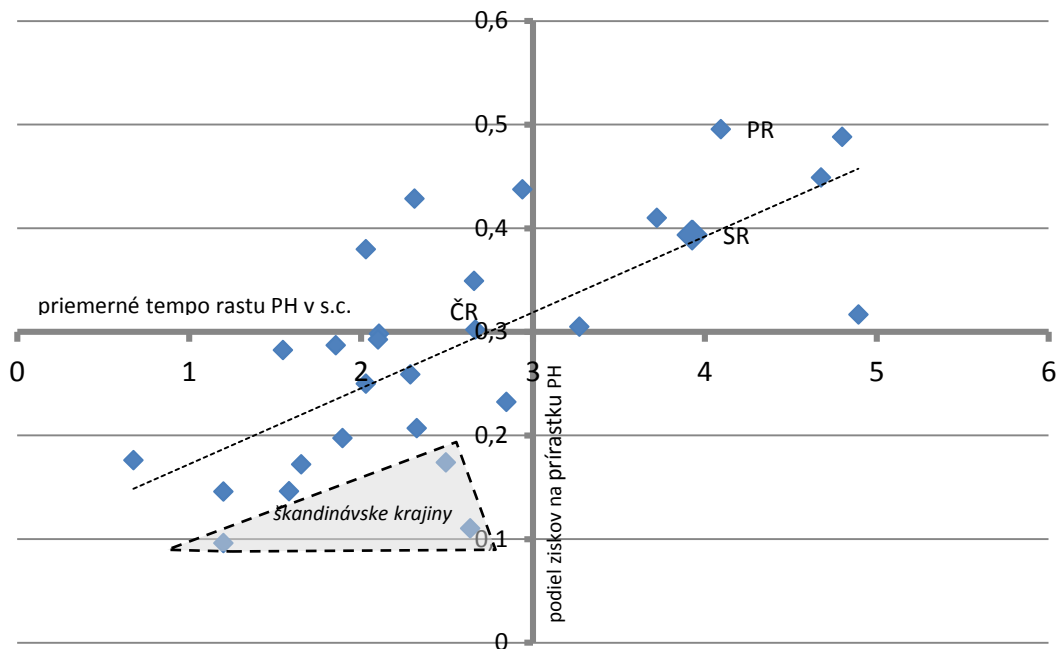
Slovenská ekonomika je situovaná v pravom hornom kvadrante grafu 1A, kde sa umiestnili všetky ekonomiky zo súboru, v ktorých priemerné tempo rastu hrubej pridanej hodnoty v sledovanom období presiahlo 3% ročne. V tejto skupine rýchlorastúcich ekonomík bol rast PH v každom prípade spojený s vysokým podielom „ziskov“ na prírastku PH.

Neprekvapuje potom opačná súvislosť medzi tempom rastu pridanej hodnoty a podielom miezd (kompenzácií zamestnancov) na jej prírastku: od určitej hranice tempa rastu PH už nevidujeme prípady vyšších podielov miezd na prírastku pridanej hodnoty (graf 1B). „Rýchlorastúce“ bývalé tranzitívne ekonomiky sú v grafe 1B situované v pravom dolnom kvadrante (kombinácia vysokého tempa rastu PH a relatívne nízkeho podielu odmien zamestnancov na jej prírastku). Slovenská ekonomika má tiež pozíciu v tomto kvadrante.

Zjednodušene vyjadrené, s vyšším tempom rastu pridanej hodnoty tak má tendenciu vzrastať váha je ziskovej zložky na úkor mzdovej zložky. Skupina tzv. dobiehajúcich ekonomík mala dlhodobo vysoké tempo rastu PH pri nízkom podiele odmien zamestnancov na prírastku PH. Keďže SR patrí do skupiny tzv. rýchlorastúcich ekonomík, je týmto faktorom aspoň čiastočne vysvetliteľná jej nízka a klesajúca mzdová kvóta.

G r a f 1A

Súvislosť tempa rastu pridanej hodnoty (%) a štruktúry jej prírastku: stúpajúci podiel ziskov pri vyššej dynamike pridanej hodnoty

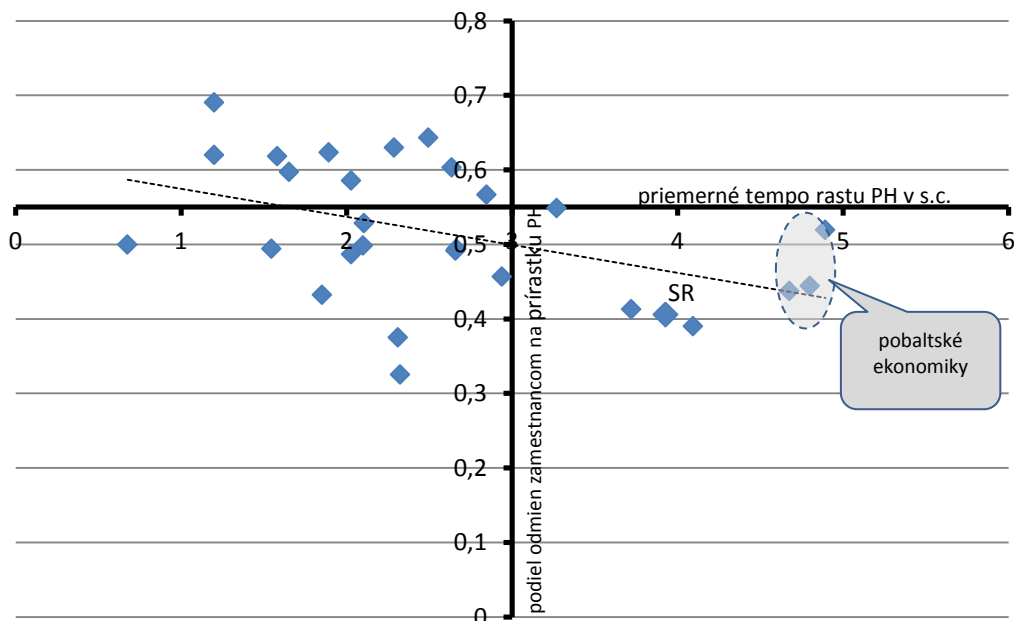
Vysvetlivky: PH - pridaná hodnota (hrubá). Tempo rastu PH je vypočítané zo stálych cien (s.c.) za obdobie 1995-2012. Podiel ziskov na prírastku PH je vypočítaný z bežných cien. Pod ziskami sa tu chápe prevádzkový prebytok spolu so zmiešanými príjmami. Údaje za EÚ 27.

Podiel ziskov na prírastku PH = $(Zisky(2012) - Zisky(2000)) / (PH(2012) - PH(2000))$

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov z databáz Eurostat-u

Graf 1B

Súvislosť tempa rastu pridanej hodnoty (%) a štruktúry jej prírastku: klesajúci podiel miezd pri vyššej dynamike pridanej hodnoty

Vysvetlivky: PH - pridaná hodnota (hrubá). Tempo rastu PH je vypočítané zo stálych cien (s.c.) za obdobie 1995-2012. Podiel odmien zamestnancov na prírastku PH je vypočítaný z bežných cien. Údaje za EÚ 27.

Podiel odmien zamestnancov na prírastku PH = $(OZ(2012) - OZ(2000)) / (PH(2012) - PH(2000))$.

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov z databáz Eurostat-u.

Pravda, nie rast ekonomiky sám osebe je tým faktorom, ktorý mení proporcie príjmov. Sú to skôr technologické a štruktúrne zmeny (majúce svoj odraz v ekonomickom raste), ktorých sprievodným javom je zmena vzájomnej proporcie príjmov. Priemernú dynamiku rastu sme tu použili skôr ako veličinu, ktorá v sebe koncentruje efekty všetkých technologických a štruktúrnych zmien. V procese dobiehania úrovne najvyspelejších ekonomík sa odbúrava podkapitalizovanosť ekonomík SVE, zvyšuje sa kapitálové vybavenie práce⁴. V tomto procese je dodatočný kapitál vzácnejší ako dodatočná práca. Preto aj v prírastku výstupu ekonomiky je prítomný štruktúrny posun v prospech odmeňovania podnikateľskej aktivity a kapitálu, v neprospech odmeňovania zamestnancov.

V údajoch za eurozónu ako celok je dobre viditeľný rozdiel v štruktúre prírastku PH v období s úspešným makroekonomickým vývojom a v období makroekonomických otrasov. V období relatívne úspešného makroekonomického vývoja (akým bolo obdobie 2005-2007) je podiel odmien zamestnancov na prírastku PH relatívne nízky (0,459- pozri v tabuľke 1), pri oslabení rastu (2009-2012) je tento podiel podstatne (až dvojnásobne!) vyšší. To je v súlade s očakávaným anticyklickým pohybom mzdovej kvóty.

V slovenskej ekonomike bol v „rastovom“ období (2005-2007) najnižší podiel odmien zamestnancov na prírastku PH (0,384; tabuľka 1) v súbore porovnávaných ekonomík, zato práve v slovenskej ekonomike bol možný najväčší absolútny prírastok odmien zamestnancov

⁴ Tento princíp je popísaný všeobecne známym Solowovým- Swanovým modelom rastu (pre interpretáciu ekonomického rastu v SR týmto modelom pozri Dujava, 2010).

v „stagnačnom“ období (2009-2012). V siedmych z desiatich krajín SVE došlo v „stagnačnom“ období k absolútnemu úbytku odmien zamestnancov. V krajinách SVE tak došlo väčšinou k obmedzeniu odmien zamestnancov počas makroekonomických otrasov, čím sa zrejme pomáhala uchovať konkurenčná schopnosť týchto ekonomík v čase nepriaznivého globálneho vývoja. Relatívne nepriaznivý vývoj podielu odmien zamestnancov v „rastovom“ období v SR tak bol do istej miery kompenzovaný tým, že v následnom „stagnačnom“ období už kompenzácie odmeny nemuseli klesať (na rozdiel od väčšiny krajín SVE).

T a b u ľ k a 1

Vzťah miezd a pridanej hodnoty v období expanzie a v období makroekonomických otrasov

	Mzdová kvóta 2008 (%)	Mzdová kvóta 2012 (%)	Podiel odmien zamestnancov na prírastku PH (2005-2007)	Podiel odmien zamestnancov na prírastku PH** (2009-2012)	Absolútny prírastok/úbytok odmien zamestnancov obd. 2009-2012 (mil. eur)
<i>Eurozóna</i>	53,8	54,9	0,459	0,984	204563,6
Bulharsko	42,3	43,2	0,394	0,495	2255,4
Česko	46,5	48,0	0,458	1,790	1034
Estónsko	57,1	53,2	0,563	-0,241	-173,9
Lotyšsko	56,6	45,3	0,641		-2605,4
Litva	49,4	43,4	0,541	-2,142	-1449
Maďarsko	54,5	53,5	0,583		-5636,7
Poľsko	42,6	40,7	0,405	-0,083	-1630,3
Rumunsko*	47,1	38,0	0,467		-14944,9
Slovinsko	58,0	60,3	0,515		-442,4
Slovensko	40,1	41,4	0,384	0,534	3506,2

Pozn.: PH - pridaná hodnota (presnejšie: hrubá pridaná hodnota). Všetky ukazovatele vyjadrené z údajov v bežných cenách.

Zvýraznená oblasť v tabuľke označuje ekonomiky s absolútnym poklesom odmien zamestnancov v danom období.

*V prípade Rumunska posledný dostupný údaj za 2011.

**Uvedené iba údaje za krajiny, ktoré v uvedenom období zaznamenali nárast HPH.

Údaje za EÚ 27.

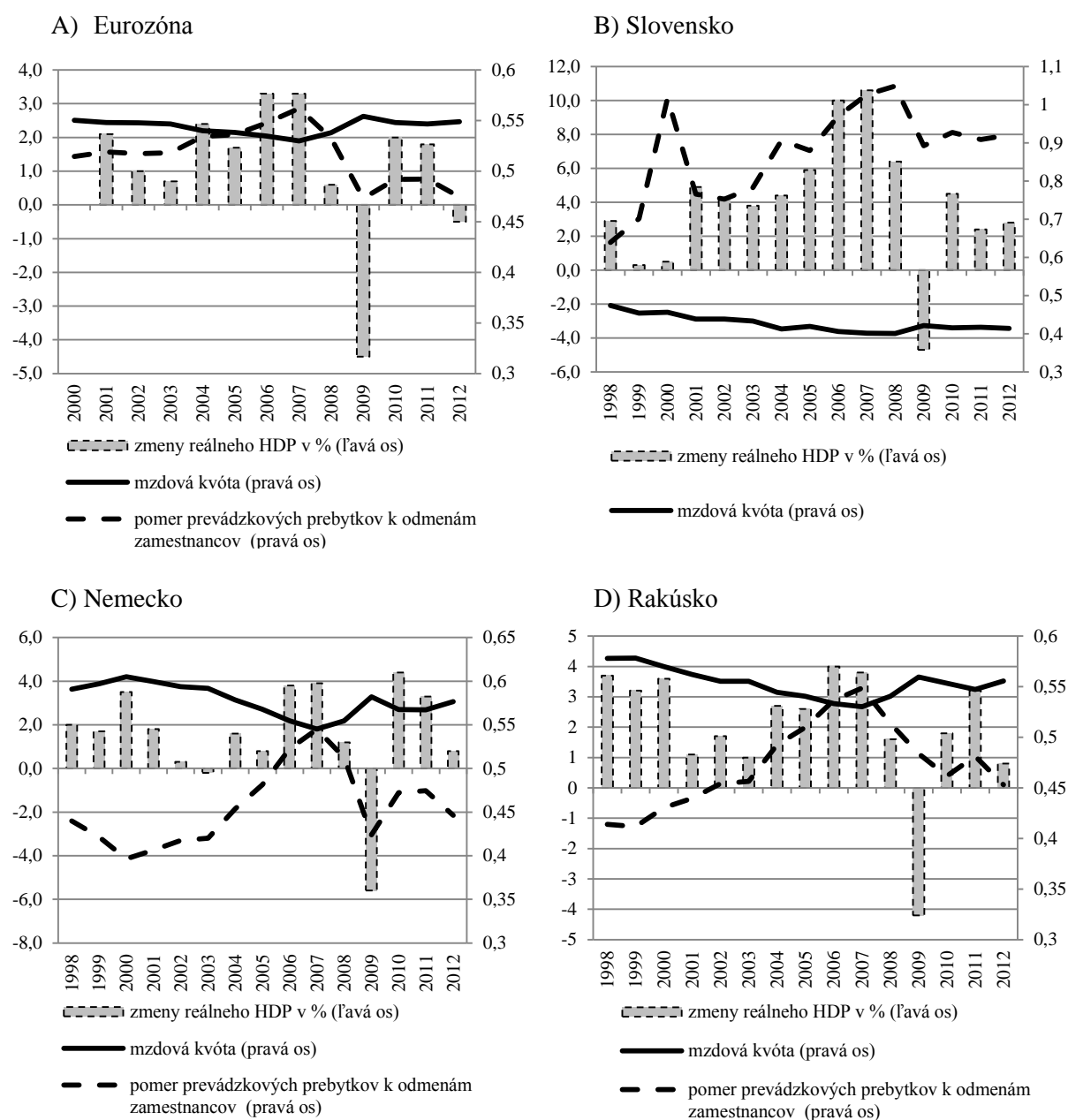
Prameň: vlastné výpočty podľa údajov z databáz Eurostat-u.

Vo vyspelejších trhových ekonomikách je nápadný už spomínaný anticyklický pohyb mzdovej kvóty: v grafoch 2A, 2C a 2D je dobre viditeľný pokles mzdovej kvóty v období rastovej fázy (pozri roky 2004- 2007) a takisto je dobre pozorovateľný nárast mzdovej kvóty pri nástupe recesie (2009) v eurozóne, Nemecku či Rakúsku. V prípade SR je takisto prítomný takýto anticyklický pohyb mzdovej kvóty, ale pri zotrvávaní na podstatne nižších hodnotách v každej fáze. V prípade SR pôsobí krátkodobý nárast mzdovej kvóty v recesii iba ako dočasné prerušenie tendencie dlhodobého poklesu (2B). Podstatne citlivejším ukazovateľom je pomer prevádzkových prebytkov k odmenám zamestnancov (zjednodušene by sa dalo povedať, že je to pomer zisky : mzdy). Hodnoty tohto ukazovateľa sa pohybujú v súlade s hospodárskym cyklom. Pomer prevádzkových prebytkov a odmien zamestnancov dosahoval v SR výrazne vyššie hodnoty ako vo vyspelejších európskych ekonomikách (na jednotku miezd pripadá v SR podstatne viac jednotiek ziskov) a recesia ovplyvnila tento ukazovateľ podstatne menej dramaticky ako v ostatných ekonomikách: nástup recesie neprinesol v SR

pokles tohto ukazovateľa na také mimoriadne nízke úrovne aké vidno napr. v údajoch za eurozónu (graf 2A). To znamená, že na rozdiel od vyspelejších ekonomík, makroekonomické otrasy po roku 2008 výraznejšie neovplyvnili pomer medzi ziskami a mzdami v SR. Zjavne dlhodobé faktory spôsobujúce prevahu vzácnosti kapitálu nad vzácnosťou práce boli príliš silné na to, aby ich výraznejšie mohla ovplyvniť nepriaznivá fáza hospodárskeho vývoja.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že mzdová kvóta má tendenciu klesať tak pri krátkodobých cyklických expanziách (ako to predpokladá aj literatúra), ale aj pri dlhodobejšom silnom ekonomickom raste v procese dobiehania výkonnosti najvyspelejších ekonomík (ako to ukazujú empirické výsledky krajín SVE v priebehu procesu reálnej konvergencie).

G r a f 2
Ukazovatele štruktúry príjmov v rôznych fázach hospodárskeho cyklu

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov z databáz Eurostat-u.

2.2. So znižovaním štedrosti štátu, rastom otvorenosti a rastom nezamestnanosti má tendenciu klesať mzdová kvóta

Na význam štedrosti tzv. štátu blahobytu pri hodnotení mzdovej kvóty upozorňuje Stockhammer (2013). Na základe ekonometrickej analýzy mzdovej kvóty 71 krajín sa ukázala štedrosť „welfare state“ ako jeden z rozhodujúcich determinantov pohybu mzdovej kvóty. Keďže je problematické merať štedrosť štátu jedným ukazovateľom, ako nedokonalú náhradnú premennú („proxy“) autor použil podiel verejnej spotreby na HDP. Tento ukazovateľ, nazývaný ak kvóta verejnej spotreby, využívame aj tu.

Graf 3A kombinuje ukazovateľ zmien kvóty verejnej spotreby s ukazovateľom zmien mzdovej kvóty:

- Pohyb kvóty verejnej spotreby je vyjadrený ako pomer priemernej kvóty verejnej spotreby za obdobie 2010-2012 k priemernej kvóte verejnej spotreby za obdobie 1993 – 1995 (Kde „kvóta verejnej spotreby“ je podiel konečnej spotreby verejnej správy na HDP v bežných cenách).
- Pohyb mzdovej kvóty je vyjadrený ako pomer priemernej mzdovej kvóty za obdobie 2010-2012 k priemernej mzdovej kvóte za obdobie 1993 – 1995.

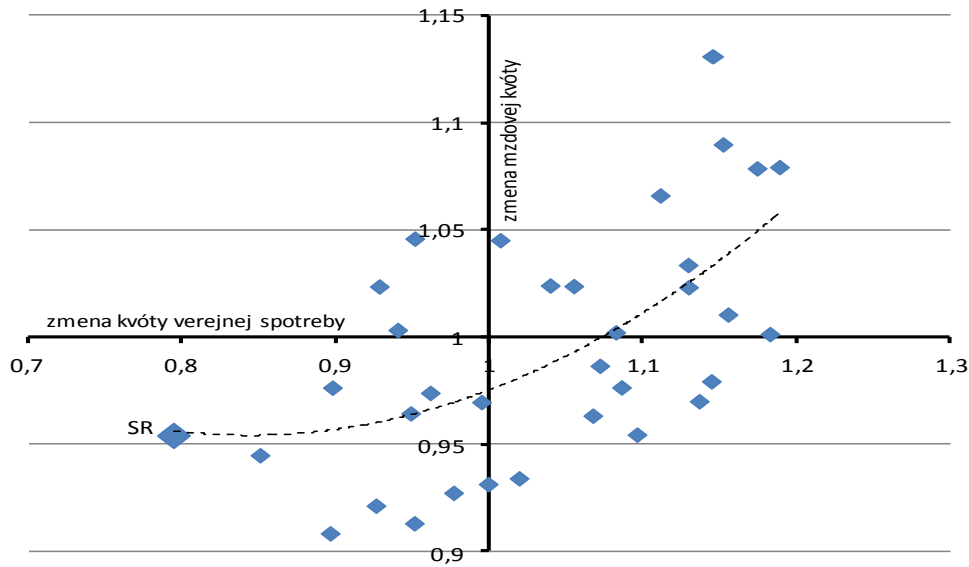
Na začiatku aj na konci analyzovaného obdobia vyberáme trojročné priemery porovnávaných hodnôt (za obdobie 1993-1995 a za obdobie 2010-2014), aby sme zmiernili riziko vyplývajúce z krátkodobých výkyvov týchto hodnôt.

Výraznejší ústup od štedrosti štátu je zvyčajne spojený aj s poklesom mzdovej kvóty. Graf 3A, kombinujúci pohyb kvóty verejných výdavkov a mzdovej kvóty, je konštruovaný tak, aby sa osi pretínali v bode 1 (keďže ide o indexy zmien, hodnoty pod 1 znamenajú pokles, hodnoty nad 1 nárast príslušného ukazovateľa). V pravom hornom kvadrante sú situované prípady ekonomík, v ktorých sa stretáva nárast kvóty verejnej spotreby s nárastom mzdovej kvóty. Slovenská ekonomika tu zaujíma krajnú polohu v súbore krajín: má zaznamenaný najvýraznejší pokles kvóty verejnej spotreby. Tento pokles kvóty verejnej spotreby je spárovaný s poklesom mzdovej kvóty. Slovenská ekonomika tak nevybočuje z logiky vzťahu medzi štedrosťou štátu a mzdovou kvótou.

Súvislosť medzi podielom verejnej spotreby a mzdovou kvótou je ešte lepšie čitateľná, ak namiesto dynamiky týchto veličín použijeme ich úroveň (stav, presnejšie priemerný stav za obdobie 2010-2012). Od určitej kritickej hranice kvóty verejných výdavkov už nevidujeme ekonomiku s nízkou mzdovou kvótou (graf 3B). Vysoká kvóta verejnej spotreby sa teda spája skôr s vysokou mzdovou kvótou.

G r a f 3A

Súvislosť štedrosti štátu a mzdovej kvóty v krajinách OECD: pokles kvóty verejnej spotreby sa často spája aj s poklesom mzdovej kvóty

Pozn.: Výpočty z údajov v bežných cenách.

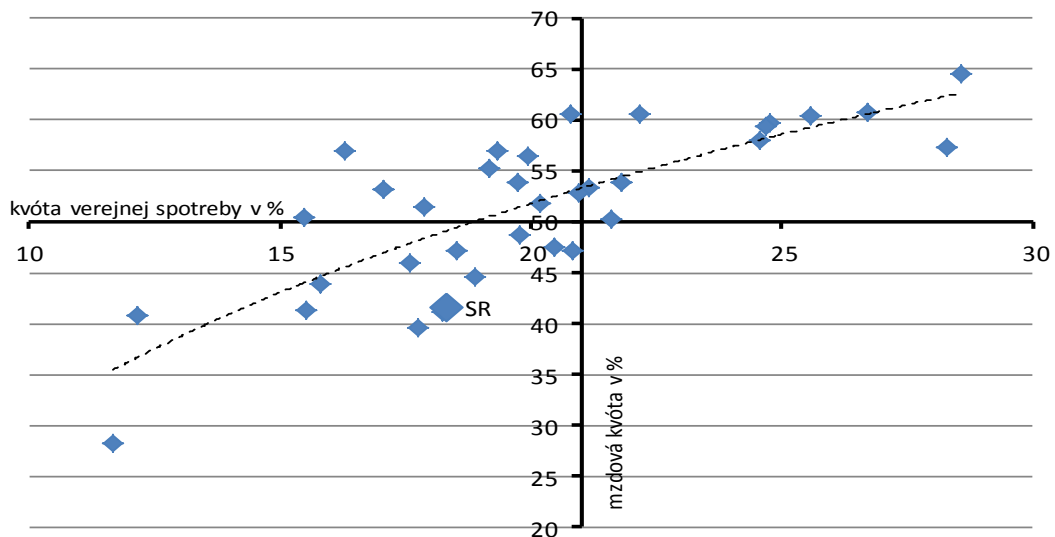
Zmena kvóty verejnej spotreby = (priemerný pomer spotreby verejnej správy k HDP v období 2010-2012) / (priemerný pomer spotreby verejnej správy k HDP v období 1993-1995)

Zmena mzdovej kvóty = (priemerný pomer odmien zamestnancov k HDP v období 2010-2012) / (priemerný pomer odmien zamestnancov k HDP v období 1993-1995)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov z databáz OECD a Eurostat-u

G r a f 3B

Súvislosť štedrosti štátu a mzdovej kvóty v krajinách OECD: vyššia úroveň kvóty verejnej spotreby dobre koexistuje s vysokou mzdovou kvótou

Pozn.: Výpočty z údajov v bežných cenách. Ide o priemerné hodnoty za obdobie 2010-2012.

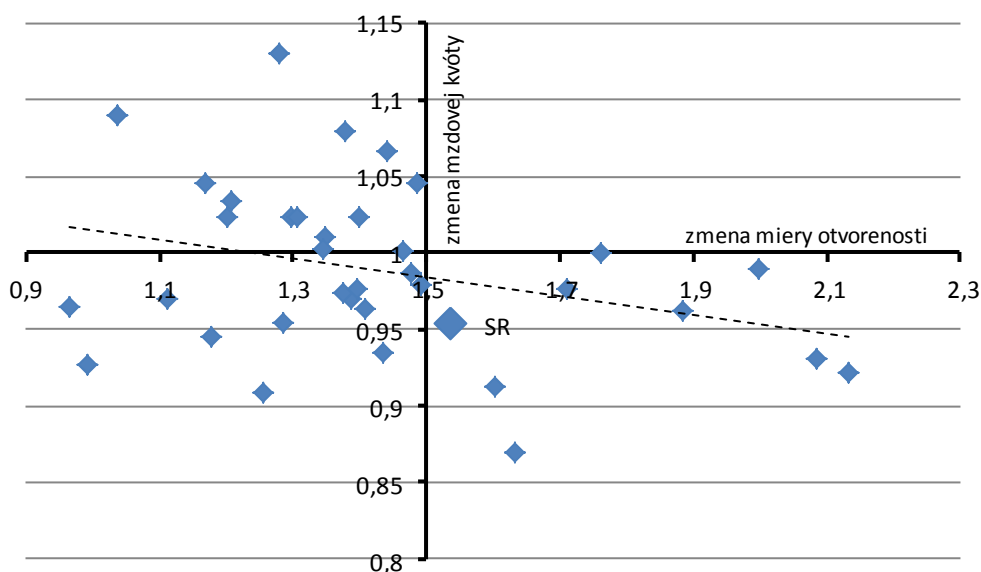
Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov z databáz OECD a Eurostat-u.

Ako už bolo vyššie spomenuté, globalizáciu a niektoré jej sprievodné javy literatúra označuje za jeden z faktorov stláčania mzdovej kvóty nadol (napr. ILO, 2010). Za merateľný

sprievodný jav globalizácie možno považovať funkčnú otvorenosť ekonomiky (súčet exportu a importu výrobkov a služieb v pomere k HDP). Graf 4 kombinuje údaje o zmenách otvorenosti ekonomiky s údajmi o zmenách mzdovej kvóty. Zmena otvorenosti ekonomiky je vyjadrená ako pomer priemernej miery otvorenosti v období 2010 až 2012 k priemernej miere otvorenosti v období 1993 až 1995.

Výrazný nárast otvorenosti ekonomík sa spájal s poklesom mzdovej kvóty. Krajiny SVE zaznamenali silný nárast miery otvorenosti svojich ekonomík. V každej takej ekonomike (zo skúmaného súboru), v ktorej sa miera otvorenosti zvýšila o viac ako polovicu východiskovej úrovne, bol zaznamenaný pokles mzdovej kvóty. Pravý horný kvadrant grafu je prázdny: nebol zaznamenaný nárast mzdovej kvóty v takej ekonomike, v ktorej sa miera otvorenosti zvýšila v danom období o viac ako polovicu pôvodnej úrovne. Slovenská ekonomika sa nachádza v pravom dolnom kvadrante (ktorý kombinuje silný rast miery otvorenosti s poklesom mzdovej kvóty), v súlade s povahou vzťahu medzi otvorenosťou a mzdovou kvótou.

G r a f 4
Súvislosť zmien v otvorenosti ekonomiky a zmien mzdovej kvóty v krajinách OECD

Pozn.: Výpočty z údajov v bežných cenách.

Změna miery otvorenosti = (priemerný pomer exportu a importu výrobkov a služieb k HDP v období 2010-2012) / (priemerný pomer exportu a importu výrobkov a služieb k HDP v období 1993-1995).

Změna mzdovej kvóty = (priemerný pomer odmien zamestnancov k HDP v období 2010-2012) / (priemerný pomer odmien zamestnancov k HDP v období 1993-1995).

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov z databáz OECD a Eurostat-u.

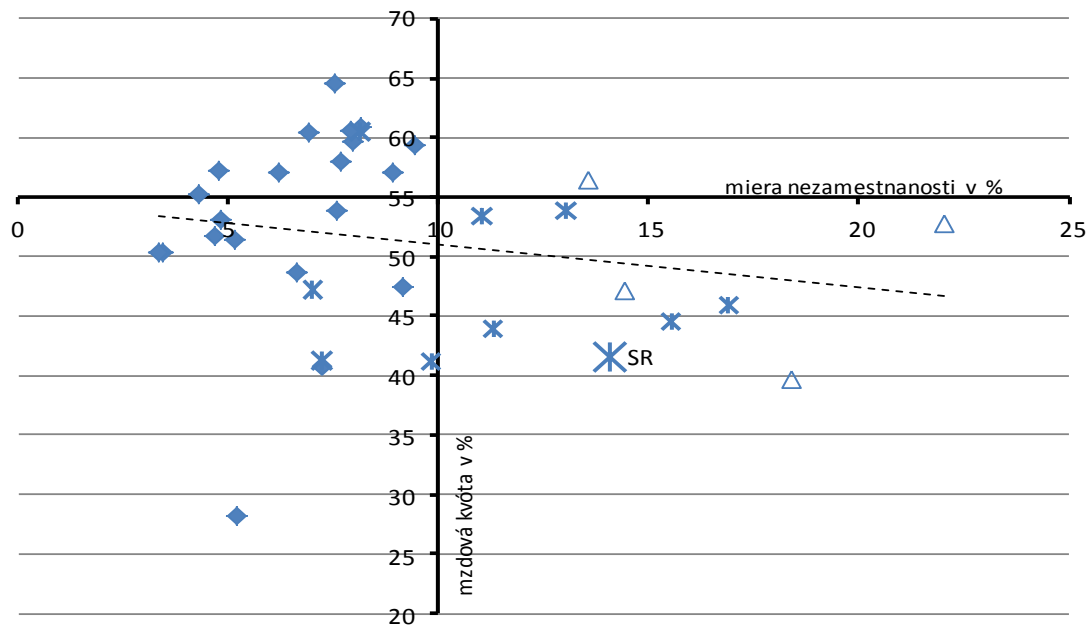
Vysoká miera nezamestnanosti zhoršuje vyjednávaciu pozíciu zamestnancov a stláča mzdovú kvótu nadol. Marterbauer, M. – Walterskirchen, E. (2003) označili dlhodobu vysokú mieru nezamestnanosti za hlavný dôvod nízkej mzdovej kvóty. Graf 5 kombinuje údaje o miere nezamestnanosti a údaje o mzdovej kvóte. Pri mierach nezamestnanosti pod 10% zisťujeme rôzne mzdové kvóty (od tých najvyšších po veľmi nízke). Pri mierach nezamestnanosti nad

10% sa však iba veľmi ojedinele stretávame s vysokou mzdovou kvótou. S vysokou mierou nezamestnanosti sa obyčajne spája nižšia mzdová kvóta (pravý dolný kvadrant v grafe 7); pozícia slovenskej ekonomiky v grafe 5 je v súlade s týmto trendom.

Zrejme do určitej svojej kritickej hranice miera nezamestnanosti dosť výrazne neovplyvňuje mzdovú kvótu. S nízkou mierou nezamestnanosti sa môže spájať nízka aj vysoká mzdová kvóta. Nad touto kritickou hranicou miery nezamestnanosti (približne na úrovni 10%) sa však už vysoká miera zamestnanosti spája skôr s nízkou mzdovou kvótou.

Graf 5

Súvislosť miery nezamestnanosti a mzdovej kvóty v krajinách OECD

Pozn.: Ide o priemerné hodnoty za obdobie 2010- 2012.

Prameň: mzdová kvóta - vlastné výpočty podľa údajov z databáz OECD a Eurostat-u; miera nezamestnanosti podľa Eurostat-u

ZÁVER

Viacere z tých príčin nízkej mzdovej kvóty, ktoré bežne uvádza literatúra, boli (sú) súbežne a veľmi koncentrovane prítomné v SR a ďalších ekonomikách SVE. Niektoré literatúrou uvádzané faktory sú v slovenskej ekonomike prítomné súčasne a tak výrazne exponované, ako v štandardných vyspelých trhových ekonomikách bežne nebývali (napríklad literatúra menuje medzi príčinami nízkej mzdovej kvóty rastúcu otvorenosť alebo pokles kvóty verejných výdavkov; v SR sme zaznamenali súbežne mimoriadne silný nárast otvorenosti s mimoriadne výrazným poklesom kvóty verejných výdavkov). Ak teda poznáme niekoľko vzájomne nezávislých príčin nízkej mzdovej kvóty, môžeme konštatovať, že v SR sa objavili súčasne všetky. K tým, ktoré bežne uvádza literatúra, možno pridať niekoľko špecifických faktorov, príznačných pre krajiny SVE (napr. silný ekonomický rast spojený s prekonávaním podkapitalizovanosti zvýšil relatívnu vzácnosť kapitálu na úkor vzácnosti práce). Tie napomáhajú aspoň sčasti vysvetliť aj mimoriadne nízku mzdovú kvótu v SR. Nízka, resp. klesajúca mzdová kvóta bola prítomná v takýchto prípadoch:

- Ak mala ekonomika vysoké priemerné tempo svojho rastu.
- Ak klesala kvóta verejnej spotreby.
- Ak výrazne stúpila miera funkčnej otvorenosti ekonomiky.
- Ak miera nezamestnanosti presahovala 10%

V slovenskej ekonomike sa objavili všetky tieto javy (a veľmi viditeľne), čo mohlo viesť k vzájomne sa posilňujúcim vplyvom na mzdovú kvótu. Preto môže byť mzdová kvóta v SR relatívne nízka nielen pri porovnaní s najvyspelejšími ekonomikami, ale aj pri porovnaní v rámci SVE.

Špecifickým dodatočným faktorom znižujúcim mzdovú kvótu v SR bola reštrukturalizácia značnej časti zamestnanosti smerom od závislej práce (teda z pozície zamestnanca) k samozamestnávaniu (teda do pozície samostatne zárobkovo činné osoby). Tento jav nebol predmetom analýzy v tejto práci, bol popísaný v skorších prácach (Morvay, 2013). Dochádzalo tým k substitúcii odmien zamestnancov zmiešaným príjmom samozamestnaných osôb. Substitúcia závislej práce samozamestnávaním je takým faktorom nízkej mzdovej kvóty, aký je špecifický v podmienkach slovenskej ekonomiky, vo vyspelejších ekonomikách absentoval a literatúra ho ani neuvádza.

Možno tak konštatovať, že osobitosti vo vývoji funkčnej štruktúry príjmov sú interpretovateľné pomocou tých determinantov mzdovej kvóty, ktoré uvádza literatúra. K nim možno pridať pôsobenie špecifických determinantov, vlastných slovenskej ekonomike. Vývoj štruktúry príjmov v SR má určité spoločné znaky s vývojom v ostatných krajinách SVE. Možno dokonca pripustiť, že vychýlenie štruktúry príjmov v neprospech odmien zamestnancov v SVE je zákonitým sprievodným javom niektorých procesov, ktoré v týchto krajinách nevyhnutne prebiehali (dobiehanie najvyspelejších, nárast miery otvorenosti, redukcia verejnej spotreby). Tým pripúšťame, že pokles mzdovej kvóty je prirodzený sprievodný jav určitej fázy procesu dobiehania v krajinách SVE. Potom možno predpokladať, že prekonanie tejto fázy (charakterizovanej „hľadom po kapitále v dôsledku dlhodobej podkapitalizovanosti, skokovitým nárastom otvorenosti ekonomík, rýchlou reštrukturalizáciou ekonomík a rýchlou technologickou prestavbou) povedie k ústupu tých faktorov, ktoré stláčajú mzdovú kvótu nadol.

LITERATÚRA

ARPAIA, A. – PÉREZ, E. – PICHELMANN, K. (2009): Understanding Labour Income Share Dynamics in Europe. In: European Economy. Economic Papers 379, May 2009, European Commission. Dostupné na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15147_en.pdf.

DUJAVA, S. (2010): Neoclassical and Keynesian View on a Growth of Economy of SR. (Neoklasický a keynesovský pohľad na rast ekonomiky SR). Economic Analysis & Policy Group, Working Paper Series, WP No. 1, Department of Economic Policy, Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava, ISSN 973-123-876-20. Dostupné na internete: http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/209_dujava_wp001.pdf.

EUROSTAT: European Sector Accounts. Dostupné na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sector_accounts/data/annual_data.

GUERRIERO, M. (2012): The Labour Share of Income around the World. Evidence from a Panel Dataset. University of Manchester, Working Paper 32/2012. Dostupné na internete: http://www.sed.manchester.ac.uk/idpm/research/publications/wp/depp/documents/depp_wp32.pdf

GUSCINA, A. (2007): Effects of Globalization on Labor's Share in National Income," I-M-Working Papers 06/294, International Monetary Fund January 2007.

ILO (2010): Global Wage Report 2010/2011. Wage Policies in Times of Crisis. International Labour Organization, Geneva. Dostupné na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_145265.pdf.

ILO (2013): Global Wage Report 2012/2013. Wages and Equitable Growth. International Labour Organization, Geneva. ISBN 978-92-2-126237-4.

MARTERBAUER, M. – WALTERSKIRCHEN, E. (2003): Bestimmungsgründe der Lohnquote und der realen Lohnstückkosten. WIFO Monatsberichte 2/2003.

MORVAY, K. (2013): Osobitosti vývoja štruktúry príjmov v slovenskej ekonomike. Ekonomický časopis, ročník 61, č.4/ 2013, ISSN 0013-3035.

SCHNEIDER, D. (2011): The Labour Share: A Review of Theory and Evidence. Humboldt-Universität zu Berlin, SFB 649 Discussion Paper 2011-069. Dostupné na internete: <http://sfb649.wiwi.hu-berlin.de/papers/pdf/SFB649DP2011-069.pdf>

STOCKHAMMER, E. (2013): Why have wage shares fallen? A panel analysis of the determinants of functional income distribution. International Labour Office, Geneva. Dostupné na internete: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_202352.pdf.